
**СУЧАСНІ АКМЕОЛОГІЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ
ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ**

УДК 37.013.42:37.091.12
ББК 74.00
С91

Затверджено до друку Президією Української академії акмеології
(протокол № 8 від 7 жовтня 2016 року)

Редколегія:

В.О. Огнев'юк, С.О. Сисоєва, Я.С. Фруктова.

Рецензенти:

Вайнола Ренате Хейкїївна, професор кафедри соціальної педагогіки Національного університету імені М.П. Драгоманова, доктор педагогічних наук, професор, «Відмінник освіти»;

Сейко Наталія Андріївна, проректор Житомирського державного університету імені Івана Франка, доктор педагогічних наук, професор;

**Сучасні акмеологічні дослідження: теоретико-методологічні
С91 та прикладні аспекти** : моногр. / редкол.: В.О. Огнев'юк, С.О. Сисоєва, Я.С. Фруктова. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. — 912 с.
ISBN 978-617-658-019-5

Видання є спільним освітньо-науковим проектом Київського університету імені Бориса Грінченка та Української академії акмеології.

У монографії представлено авторські погляди сучасних науковців щодо акмеології як сфери наукової діяльності, розв'язання задач, пов'язаних з науковим розкриттям феноменології акме, подальшою розробкою теоретико-методологічних засад акмеології, визначенням її статусу в системі людинознавчих наук, вивченням загальних і окремих закономірностей досягнення акме, а також задач, що орієнтовані на розробку акмеологічних моделей професіоналізму для різних видів суспільно-корисної діяльності (педагогічної, медичної, військової тощо), акмеологічних технологій прогресивного розвитку як особистості, так і спільнот людей.

**УДК 37.013.42:37.091.12
ББК 74.00**

ISBN 978-617-658-019-5

© Автори публікацій, 2016
© Київський університет імені Бориса Грінченка,
2016

ПЕРЕДМОВА

На сучасному етапі свого становлення акмеологія здійснює наукові дослідження про людину, що виявляють закономірності, чинники та умови, за яких найбільш цілісно розкривається творчий потенціал особистості та соціальних спільнот в їхньому устремлінні до найвищого рівня досконалості. Розвиток акмеологічних досліджень пов'язаний з філософським осмисленням феномену людського буття та шляхів, якими воно проходить до вищих рівнів організації та самоорганізації. Людина була і залишається найбільш привабливим та пріоритетним об'єктом наукових досліджень. У порівнянні з іншими галузями наукового пізнання акмеологія вирізняється проактивною спрямованістю досліджень, оскільки її головне завдання полягає у виявленні механізмів удосконалення людини та різних форм її самоорганізації на шляху досягнення вершин розвитку (акме-вершин).

«Акме» визначається як соматичний, фізіологічний, психічний та суспільний стан особистості, що характеризується зрілістю її розвитку, досягненням найбільш високих показників у її діяльності. Досягнення особистістю акме-рівня, як правило, пов'язують із дорослістю, залишаючи поза увагою інші періоди становлення особистості, зокрема формуючий, що, на мою думку, є серйозною прогалиною в дослідженнях. Адже в кожному віковому періоді становлення особистості є свої акме-вершини. І в дитинстві людина ще більше прагне вершин особистісного успіху, ніж у зрілі роки, що відкриває їй шлях до розвитку та самовдосконалення упродовж усього життя. Важливо, щоб кожна людина опанувала вміння визначати роль різноманітних об'єктивних та суб'єктивних факторів на шляху свого становлення. Об'єктом акмеології має бути людина від народження і до смерті, бо у процесі розвитку вона постійно досягає певних акме-вершин своєї діяльності (у грі, навчанні, праці) та формується як особистість, досягнувши свого найбільш вивершеного акме. Однаковою

мірою це стосується і людських спільнот. Предметом акмеологічних досліджень є закони та закономірності, умови та чинники, що визначають шлях досягнення досконалості окремою особистістю і суспільством. Учені-акмеологи виділяють кілька груп актуальних завдань акмеології як сфери наукової діяльності: завдання, пов'язані з науковим розкриттям феноменології акме, подальшою розробкою теоретико-методологічних засад акмеології, визначенням її статусу в системі людинознавчих наук; завдання, спрямовані на вивчення загальних і окремих закономірностей досягнення акме, визначення того спільного, що притаманне усім особистостям, які досягли видатних результатів як суб'єкти діяльності, і водночас аналіз особливого, притаманного конкретному виду людської діяльності; завдання, орієнтовані на розробку акмеологічних моделей професіоналізму для різних видів суспільно корисної діяльності (педагогічної, медичної, військової тощо); завдання, спрямовані на розробку акмеологічних технологій цілеспрямованого розвитку особистості та спільнот людей. Саме на їх розв'язання спрямовані актуальні акмеологічні дослідження, результати яких представлено у колективній монографії членів Української академії акмеології.

*Огнев'юк В.О.,
ректор Київського університету імені Бориса Грінченка,
президент Української академії акмеології,
доктор філософських наук, професор,
академік НАПН та УАА*

Огнев'юк В.О.

ІНВЕСТИЦІЇ У ЛЮДСЬКИЙ АКМЕ-КАПІТАЛ —
ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ПРОЦВІТАННЯ

У статті здійснено спробу критичного аналізу сучасної освітньої практики. Відображено вітчизняний та міжнародний аспекти проблеми. Наведено кількісні та якісні показники розвитку освіти. Визначено передумову, принципи і наслідки реформування вітчизняної системи освіти.

Ключові слова: *освіта (формальна, неформальна), людський акме-капітал, модель децентралізації управління освітою, інтернаціоналізація освіти.*

В статті підприємця попытка критического анализа современной образовательной практики. Отображены отечественный и международный аспекты проблемы. Приведены количественные и качественные показатели развития образования. Определены предпосылки, принципы и последствия реформирования отечественной системы образования.

Ключевые слова: *образование (формальное, неформальное), человеческий акме-капитал, модель децентрализации управления образованием, интернационализация образования.*

The article attempts a critical analysis of modern educational practice. National and international aspects of the problem

are reflected. Quantitative and qualitative indicators of education development are showed. Background, principles and implications of reforming the national education system are determined.

Key words: *education (formal, informal), human acme-capital, model of decentralization of education management, internationalization of education.*

Швидкоплинний змінюваний сучасний гібридний та глобалізований світ повсякчас кидає нові виклики нашій країні. Чимало клопотів завдаємо самі собі й ми. Очевидно, що затратна й екологічно шкідлива експлуатація природних ресурсів держави, екологічно вразливе та нерентабельне виробництво промислових товарів має безповоротно відійти у минуле. Маємо також змінити погляд і на продукцію лісового і сільського господарства, зокрема зернові культури та ліс, — головні статті українського експорту, які вже тепер не можуть забезпечити лідерські позиції у конкурентних змаганнях з іншими державами. І не тільки тому, що обсяги виробництва обмежені природними чинниками, а конкуренція на ринках є доволі жорсткою, а, першою чергою, з тієї причини, що вони не можуть дати тієї доданої вартості, що її дають нові знання, наукові ноу-хау, інноваційні технології. Таким чином, можна й далі скільки завгодно пишатися тим, що Україна є світовим лідером за якістю й площами чорнозему, а наш ліс і зернові культури користуються традиційно високим попитом на світових ринках, але це лише підкреслює наше фатальне відставання від світових трендів. Очевидно, що завершується не лише епоха нафти і газу, але й епоха сировинного виробництва загалом.

Ставки на виробництво чорних металів, видобуток вугілля, експорт деревини чи на аграрний сектор, що є популярною темою для українських політиків й олігархів, які контролюють в Україні ці напрями, є вже пройденим шляхом. Останнє не означає, що зникне потреба у металопрокаті, деревині чи якісних екологічно чистих продуктах харчування та у сировині сільського господарства. До прикладу, продовольство, особливо екологічно чисте, ще більшою мірою користуватиметься попитом й буде важливим економічним чинником, але прибутки від його експорту чим далі ставатимуть все меншими на тлі прибутків від продукування нових знань та наукових винаходів. Також не варто випускати з поля зору ту обставину, що конкуренти України об'єктивно зацікавлені, щоб держава з найвищим у світі освітнім та інтелектуальним потенціалом не складала жорстку конкуренцію

на ринку новітніх технологій, а й далі з обопільною користю для себе й для частини світу, що є конкурентним, спеціалізувалася на сировинних, продовольчих та утилітарно-промислових сегментах економіки. Але можливість і право зробити новий і перспективний вибір залишається за нашою країною.

Швидкі успіхи у розробленні та впровадженні сучасних технологій неможливі без інвестицій у розвиток людського капіталу. Це передбачає посилення впливу держави та приватного бізнесу на розвиток освіти і науки — сфери формування особистості та сфери інтелектуалізації економіки та побуту людини. Виробнича й громадянська віддача людей з добротною ІТ, технічною і природничою освітою та високим IQ є незрівнянно вищою, ніж від працівників, задіяних у низькотехнологічних видах діяльності. Але не лише люди з ґрунтовною вищою освітою отримують переваги, але й ті, які віддають перевагу професійній освіті, адже будь-яка освіта допомагає оволодіти навичками якісного виконання роботи, компетентності, формує повагу до знань, співдіяльності в команді заради спільного результату, відповідні соціальні установки й громадянські цінності.

Здобувати якісну освіту не лише вигідно з точки розу інтересів особистості, але й з точки зору країни, що може отримати безпосередні конкурентні переваги від ефективної освітньої системи.

Дискусії в українському політикумі на освітню та наукову тематику, особливо в періоди щорічного прийняття державного бюджету країни, схожі на дилему щодо первинності курки чи яйця. Визнаючи на словах та декларуючи офіційно важливість освіти і науки, тим не менше у підсумку затверджуються такі бюджетні призначення, які лише на мінімальному рівні задовольняють функціонування освітньої і наукової систем, але недостатні для їх якісного розвитку, а тим більше — суттєвого поступу. Зазвичай це виправдовується тим, що, мовляв, спочатку потрібно забезпечити ріст економіки, а вже потім результати економічної діяльності дозволять спрямувати більше ресурсів на освіту й науку. Насправді, як свідчать приклади економічно успішних країн, ситуація є діаметрально протилежною: якісна освіта й інвестування в науку є фундаментом якнайшвидших досягнень економіки.

У XXI ст. глобалізація економіки вимагає від кожної країни особливої турботи про підготовку компетентних працівників, які здатні виконувати складні завдання й адаптуватися до постійно змінюваного середовища і зростаючих потреб державного і приватного бізнесу. У цьому контексті важливе значення мають усі складові освіти упродовж життя: дошкільна, середня, формальне професійне навчання

та професійне навчання працівників без відриву від виробництва, постійне підвищення кваліфікації працівників. Якість вищої освіти і післядипломної підготовки є визначальною для економік, які хочуть рухатися вгору шляхом відмови від створення вартості у рамках простих виробничих процесів і продукції й упровадження високотехнологічних виробничих процесів.

Своєю чергою інноваційний розвиток країни може відбуватися винятково на основі інтеграції технологічних і гуманітарних знань та інновацій, оскільки вдосконалення інфраструктурних, логістичних механізмів мають менший потенціал, ніж удосконалений людський капітал. Звісно, можна намагатися підвищувати ефективність економіки й рівень життя населення традиційними методами, як от поліпшення існуючих технологій, підвищення продуктивності праці за рахунок її інтенсифікації чи оптимізації управління виробничими процесами, і це даватиме певний ефект. Але стратегічно такий шлях не веде до істотного просування та суттєвого подолання відставання від країн-конкурентів, що зробили ставку на знання й інновації. Збереження конкурентоспроможності й забезпечення населенню більш високих стандартів життя потребує середовища, сприятливого для інноваційної діяльності. Отже, це потребує нових та постійно зростаючих державних і приватних інвестицій в освіту, наукові дослідження і розробки, створення і підтримки інноваційних науково-дослідних проєктів, результатом реалізації яких будуть нові знання, необхідні для створення актуальних технологій, широкого співробітництва в галузі досліджень і технологічних розробок між університетами та промисловістю, а також захисту інтелектуальної власності.* Освіта і наука посідають ключове місце в системі інноваційного розвитку, адже упослідженість цих двох складників конкурентоспроможності справляє гальмівний вплив на всі інші: інноваційний потенціал країни неможливий без розвитку людського капіталу, здорового, добре освіченого і кваліфікованого персоналу, здатного працювати на основі нових технологій так само, як він неможливий без належного фінансування й підвищення енергоефективності. Слід підкреслити, що інвестиції в розвиток людського капіталу та реальні інноваційні проєкти можуть мати системний позитивний вплив на розвиток усіх сфер суспільства, а головне — реальне поліпшення рівня життя людей.

* The Global Competitiveness Report 2014–2015. Full Data Edition. World Economic Forum. — 2014. — p. 6–7.

На відміну від індустріальної епохи в історії людства, коли країни конкурували між собою природними ресурсами та ринками збуту, в постіндустріальну добу епіцентр конкуренції змістився у бік освіченості й кваліфікації робочої сили. Забезпечення конкурентоспроможності на підставі освіти й наукових досягнень об'єктивно приводить до збільшення продуктивності праці й, відповідно, — заробітної плати і життєвого рівня громадян, скорочення тривалості робочого дня.

На сьогодні практично кожна розвинена країна забезпечила пріоритетний розвиток освіти, наукових знань та упровадження інновацій, що стало центральним важелем підвищення продуктивності праці, рівня життя населення, економічного зростання та належного місця у світовій Табелі про ранги глобалізованого й жорстко конкурентного світу.

Глобальний рух у бік вільного ринку, що масово розпочався у 90-ті роки минулого століття, відомий як Вашингтонський консенсус, у перше п'ятнадцятиріччя XXI ст. логічно трансформувався в інноваційний консенсус. Парламенти й уряди багатьох країн Азії, Європи та Америки, приватний бізнес різко збільшили інвестиції в освіту, фундаментальні та прикладні наукові дослідження і розробки; провідні університети і національні дослідницькі центри стрімко комерціалізували технології, будівництво інкубаторів та прототипів засобів для стартапів. Завдяки передбачливості та гнучкості вони заздалегідь дбали про створення національних чи залучення іноземних інвестиційних фондів, удосконалювали податкове та патентне законодавство, щоб стимулювати хай-тек підприємництво.

Підґрунтям для цієї тенденції стало розуміння того, що може зробити ту чи іншу націю, країну конкурентоспроможною на світовому ринку. Традиційне розуміння конкурентоспроможності як залежності від фінансового чи промислового капіталу, витрат на працю та інші ресурси у теперішньому динамічному світі, в якому інформаційні технології та комунікації дозволяють генерувати і поширювати знання у небаченому дотепер темпі, стає надбанням історії економічної думки. Нині, вважає, до прикладу, Карл Далман (Carl J. Dahlman), професор Джорджтаунського університету (США), конкурентоспроможність більшою мірою ґрунтується на здатності йти в ногу зі швидкими технологічними та організаційними досягненнями.*

* Rising to the Challenge: U.S. Innovation Policy for the Global Economy. National Research Council (US) Committee on Comparative National Innovation Policies: Best Practice for the 21st Century; Wessner CW, Wolff AW, editors. Washington (DC): National Academies Press (US). — 2012.

Аналіз бюджетів України за останні роки не додає оптимізму щодо наявності цілісної стратегії розвитку держави на основі бачення освіти і науки як головного стрижня інноваційного розвитку країни та успішної конкуренції в сучасному світі. 21,5 млрд грн на вищу освіту та підвищення кваліфікації у 2016 році вочевидь є недостатніми для того, щоб зробити освітній прорив. На видатки, пов'язані з науковими дослідженнями, у державному бюджеті на 2016 р. передбачено тільки 5,3 млрд грн.* Скільки з цих коштів буде спрямовано безпосередньо на науку, а скільки — на адміністративне її обслуговування, поки що сказати неможливо, але практика всіх попередніх років свідчить, що власне частка фінансування реальних наукових проєктів є незначною.

З огляду на те, що Україна перебуває у стадії трансформації, є необхідність одночасного застосування різноманітних інноваційних стратегій у сфері освіти і науки, рухаючись у напрямку заміщення трудомістких виробничих і низькокваліфікованих послуг високотехнологічними технологіями і наукомісткими галузями промисловості. Замість того, щоб широко відкривати свій внутрішній ринок для конкурентів і сприяти експлуатації ними дешевих трудових ресурсів, Україні належить скористатися наявністю високоосвіченого населення і досягати світових стандартів у високотехнологічній електроніці, біотехнологіях, авіа- та автомобільному будівництві, техніці для освоєння космосу, створенні інноваційних екосистем, що дозволить нам зайняти гідне місце серед найбагатших країн світу і нога в ногу конкурувати зі світовими лідерами. Власне, дилема проста: або держава й надалі буде у міжнародному поділі праці плестися у хвості й бути сировинним і людським додатком для інноваційних країн, або стане на шлях інноваційного прориву завдяки ефективним інвестиціям в освіту та наукові дослідження.

Доведено, що навіть базова, не кажучи вже про повну загальну середню та вищу, освіта суттєво підвищує ефективність кожного окремого працівника. Що ж до працівників, які не здобули належної формальної освіти, то вони на ринку праці можуть виконувати тільки прості й, відповідно, низькооплачувані роботи. Знайти роботу й адаптуватися на робочому місці таким працівникам набагато важче, ніж високоосвіченим, вони нездатні опанувати більш передові

* Ірина Когут, Єгор Стадний. Бюджет освіти та науки 2016: що прийняли депутати. — <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/biudzheth-osvity-ta-nauky-2016-shcho-pryinyaly-deputaty>

виробничі процеси і методи, а отже, вони меншою мірою сприяють розробленню чи впровадженню новацій. У цілому низький рівень освіти працівників може стати чинником, що стримує розвиток бізнесу та стає перешкодою на шляху до виготовлення наукомісткої продукції, що дає найбільші прибутки.

Україна також потребує нового погляду та врахування потенціалу неформальної освіти, яка позитивно впливає на якість людського капіталу. Слід враховувати, що у недалекому майбутньому формальні ознаки в освіті поступово втрачатимуть своє значення. Для бізнесу не надто важливою є наявність диплому, адже для нього насамперед важливий рівень компетентності фахівця, його здатність застосовувати її у нових нестандартних умовах. З цієї причини набувають поширення короткострокові освітні програми, курси, тренінги тощо.

Проте формальна освіта ще тривалий час зберігатиме свої позиції. З цієї причини нам важливо з'ясувати рівень формальної освіти в Україні на основі аналізу результатів міжнародних досліджень, зокрема, щорічних звітів про глобальну конкурентоспроможність (The Global Competitiveness Report) — предмета дискусій зібрань Всесвітнього економічного форуму в Женеві.

При цьому слід враховувати тяглість й інерційність процесів в освіті, а також те, що у звітах (The Global Competitiveness Report) вміщуються дані, які на один-півтора року відстають від зазначених на титулах хронологічних меж: звіт за 2008–2009 рік оперує статистикою за 2008 рік, звіт за 2012–2013 рік — за 2011 — перше півріччя 2012 року тощо. Відповідно, останній за часом оприлюднення The Global Competitiveness Report 2014–2015*, що охоплює 144 країни, також базується на даних з відставанням на один-півтора року. Для того, щоб отримати більш широкую картину щодо української освіти в динаміці, порівняємо рейтингові місця в аналітичних звітах Всесвітнього економічного форуму в Женеві, починаючи з 2008–2009 років.

Так, за індикатором «Якість початкової освіти», коефіцієнт якого визначено за 7-бальною шкалою: від 1 («найгірше») до 7 («найкраще»), світовим лідером упродовж декількох років поспіль залишається Фінляндія. До першої п'ятірки також входять Бельгія, Сінгапур, Швейцарія та Нова Зеландія. Україна за цим показником посідає

* The Global Competitiveness Report 2014–2015. Full Data Edition. World Economic Forum. — 2014. — P. 543.

40 місце*. Динаміка рейтингових місць України за цим показником є такою:

The Global Competitiveness Report	Місце України	Коефіцієнт	Середній коефіцієнт по всіх країнах	Країн у рейтингу
2008–2009 рр.	37	4,6	3,8	134
2009–2010 рр.	41	4,4	3,8	133
2010–2011 рр.	49	4,4	3,9	133
2011–2012 рр.	52	4,2	3,8	142
2012–2013 рр.	44	4,4	3,8	144
2013–2014 рр.	37	4,7	3,9	148
2014–2015 рр.	40	4,7	3,9	144

Позитивна, порівняно з попереднім Звітом, тенденція спостерігається за показником «Охоплення початковою освітою».

The Global Competitiveness Report	Місце України	Показник (%)	Країн у рейтингу
2008–2009 рр.	84	90,2	130
2009–2010 рр.	91	89,4	131
2010–2011 рр.	102	88,9	136
2011–2012 рр.	105	88,6	142
2012–2013 рр.	90	90,7	141
2013–2014 рр.	94	91,7	145
2014–2015 рр.	31	97,9	144

Те, що показник України підвищився відразу на 63 (!) позиції, може, на нашу думку, бути пояснено тим, що укладачі Звіту використали більш достовірні, ніж це було дотепер, статистичні дані. Так, за українською офіційною статистикою у країні початковою освітою охоплено майже всіх дітей відповідного віку.

* bid, p. 452.

Верхній щабель зі стовідсотковим показником охоплення посідають Сінгапур, Канада, Японія і Китай і мають показник 99,9 %. Задніх пасуть Нігерія (63,9 %), Чад (63,1 %) та Кот-д'Івуар (61,9 %).*

Важливим і достатньо складним для здійснення розрахунків є показник «Охоплення середньою освітою». У Звіті йдеться про базову, а не повну загальну середню освіту. На відміну від звичної для нас схеми, коли визначається відсоток дітей певного шкільного віку, які відвідують школу, й на цій підставі — відсоток дітей, які з різних причин не охоплені навчанням, у міжнародних дослідженнях під егідою ООН обліковується бруто-коефіцієнт охоплення (GER). За цим коефіцієнтом також враховуються «повторні» спроби дитини здобути освіту певного рівня (залишення на повторний курс, перехід до навчального закладу з більшою тривалістю навчання тощо). Унаслідок застосування такої достатньо складної схеми 36 із 144 країн мають показники охоплення більші, ніж 100 %.**

Позиції України за показником охоплення дітей відповідного віку середньою освітою також є достатньо міцними:

The Global Competitiveness Report	Місце України	Показник (%)	Країн у рейтингу
2008–2009 рр.	50	93,4	134
2009–2010 рр.	44	94,2	133
2010–2011 рр.	44	94,4	139
2011–2012 рр.	48	94,5	142
2012–2013 рр.	49	95,6	144
2013–2014 рр.	54	94,0	147
2014–2015 рр.	41	97,8	144

Причому, якби рейтинг виводився на підставі відсотку учнів, які здобувають повну загальну середню освіту, то Україна, на мою думку, була б його лідером, адже лише у нас здобуття повної загальної середньої освіти є конституційним обов'язком громадян.

* The Global Competitiveness Report 2014–2015, p. 453.

** Ibid, p. 456.

За показником «Якість освітньої системи» Україна поліпшила, хоч і не суттєво, свою рейтингову позицію, продовжуючи балансувати посередині рейтингової таблиці:

The Global Competitiveness Report	Місце України	Коефіцієнт	Середній коефіцієнт по всіх країнах	Країн у рейтингу
2008–2009 рр.	40	4,2	3,7	134
2009–2010 рр.	49	3,9	3,8	133
2010–2011 рр.	56	3,9	3,8	139
2011–2012 рр.	62	3,8	3,8	142
2012–2013 рр.	70	3,6	3,7	144
2013–2014 рр.	79	3,6	3,7	147
2014–2015 рр.	72	3,7	3,7	144

Виклик очевидний: вище нас — 72 країни, серед яких не лише такі традиційно потужні «гравці», як, до прикладу, Швейцарія, Фінляндія, Сінгапур, але також Катар, Кіпр, Барбадос, Коста Рика.*

З метою створення передумов для розвитку науки й інноваційного прогресу країни важливе значення має рівень шкільної природничо-математичної освіти. У 2007 р. українські школярі 4-х та 8-х класів уперше стали учасниками Міжнародного дослідження якості природничо-математичної освіти (TIMSS), за результатами якого Україна посіла 25 місце з математики і 19 — з природознавства. Результати 2011 р. виявились уже вищими — відповідно 19 і 18 місця. Є певне і цілком виправдане занепокоєння щодо передбачення результатів такого дослідження у 2017 р. Маємо на увазі відсутність запиту суспільства на якісну природничо-математичну освіту, незадовільну забезпеченість обладнанням та рівень професійної компетентності педагогів.

У The Global Competitiveness Report за показником «Якість природничо-математичної освіти» (рейтингування відбувалося за 7-бальною шкалою) світовими лідерами є Сінгапур і Фінляндія з коефіцієнтом 6,3, а також Бельгія і Швейцарія (коефіцієнти, відповідно, — 6,3 та 6,0).** Україна посідала в The Global Competitiveness Report такі місця:

* The Global Competitiveness Report 2014–2015, p. 458.

** The Global Competitiveness Report 2014–2015, p. 459.

The Global Competitiveness Report	Місце України	Коефіцієнт	Середній коефіцієнт по всіх країнах	Країн у рейтингу
2008–2009 рр.	32	4,9	4,1	134
2009–2010 рр.	41	4,7	4,0	133
2010–2011 рр.	42	4,6	4,0	139
2011–2012 рр.	36	4,6	3,9	142
2012–2013 рр.	34	4,6	3,9	144
2013–2014 рр.	28	4,8	4,0	148
2014–2015 рр.	30	4,8	4,0	144

Хоч поки що рішучого прориву не сталося, та все ж за рівнем природничо-математичної освіти Україна посідає відносно непогані місця в рейтингу, але реальний стан щодо забезпеченням освітнього процесу сучасним лабораторним обладнанням в університетах, що здійснюють підготовку педагогів для викладання природничо-математичних предметів, а також застаріле обладнання шкіл вже тривалий час спричиняє негативний вплив на якість освіти.

За показником *«Якість управління (менеджменту) школами»* (визначався за 7-бальною шкалою) маємо таку динаміку:

The Global Competitiveness Report	Місце України	Коефіцієнт	Середній коефіцієнт по всіх країнах	Країн у рейтингу
2008–2009 рр.	71	3,9	4,1	134
2009–2010 рр.	95	3,7	4,2	133
2010–2011 рр.	108	3,5	4,2	139
2011–2012 рр.	116	3,4	4,2	142
2012–2013 рр.	117	3,4	4,2	144
2013–2014 рр.	115	3,6	4,2	148
2014–2015 рр.	88	3,9	4,2	144

Для порівняння: Латвія — 52; Японія — 72; Польща — 84; Грузія — 98; Росія — 104).*

Очевидно, що без реалізації моделі децентралізації управління освітою, перерозподілу повноважень у сфері управління навчальними закладами та його професіоналізації — становище не виправити. Потрібно децентралізувати систему управління освітою так, щоб центральні органи влади формували освітню політику, затверджували державні освітні стандарти з визначеними і очікуваними навчальними результатами; місцеві органи управління освітою створювали вчителю належні умови роботи, а те, як будувати навчальну програму у визначених державою рамках, якими методиками і якими навчальними засобами користуватися, — має вирішувати вчитель.

За показником «Підключення шкіл до Інтернету»** (визначався у семибальній шкалі) наразі маємо такі місця в рейтингу The Global Competitiveness Report:

The Global Competitiveness Report	Місце України	Коефіцієнт	Середній коефіцієнт по всіх країнах	Країн у рейтингу
2008–2009 рр.	69	3,4	3,6	134
2009–2010 рр.	70	3,5	3,8	133
2010–2011 рр.	68	3,8	4,1	139
2011–2012 рр.	70	4,1	4,2	142
2012–2013 рр.	62	4,4	4,1	144
2013–2014 рр.	70	4,3	4,2	148
2014–2015 рр.	67	4,3	4,3	144

Доволі значним є потенціал включення України у контекст глобальної світової освіти, що є важливим чинником процвітання в галузі інновацій, торгівлі, розвитку людського капіталу та ринку праці. У заснованій на знаннях світовій економіці Україна може й повинна готувати висококваліфікованих спеціалістів, які, з одного боку, органічно оновлять теперішні політичні, бізнесові й інтелектуальні еліти, а з іншого, — посядуть належне місце серед кращих і найяскравіших

* The Global Competitiveness Report 2014–2015, p. 460.

** Ibid, p. 461.

у світі. Інтернаціоналізація освіти і науково-дослідних інститутів України не лише дає безпосередній фінансовий прибуток (як заявляють представники Міністерства освіти і науки, Україна щорічно заробляє на іноземних студентах близько 500 млн доларів (11 млрд грн),* а також дозволить теперішньому й майбутнім поколінням українців сформувати глобальний світогляд і зробить вагомий внесок у «дипломатію знань».

Дотепер більшість українських університетів досить утилітарно ставиться до навчання іноземних студентів як до одного з можливих способів наповнення спеціального фонду вишу, власне, заробляння грошей. Проте, з точки зору загальнонаціональних інтересів, потенціал цього напряму набагато потужніший, оскільки в особі випускників з числа іноземних студентів, які повернуться до своїх країн, Україна отримує прихильників, які можуть допомогти у залученні іноземних партнерів. За прикладом інших країн, кошти, що їх витратимуть в Україні іноземні студенти на навчання та проживання справлять стимулюючий вплив на поживлення економічної діяльності, забезпечення стійких робочих місць для тисяч українців. Причому, з огляду на те, що в усіх регіонах країни є чимало університетів, які варто об'єднати в сучасні багатопрофільні вищі навчальні заклади, ці вигоди стосуватимуться не лише столиці, а й розподілятимуться по всій країні, сприяючи не тільки новому поступу університетів, а й потужному розвитку регіонів, що допоможе в успішному проведенні реформи з децентралізації.

Не дивлячись на те, що інноваційний порядок денний та практичні кроки щодо його виконання в різних країнах мають національні особливості, все ж виразно проявляються деякі універсальні принципи зміцнення конкурентоздатності країн завдяки пріоритетному розвитку освіти і науки. Враховуючи реальний стан економіки, освіти і науки, ці універсальні принципи для України можуть бути такими:

— формування розрахованої на ближчу й дальню перспективи національної інноваційної стратегії, в якій чітко мають бути означені пріоритетні галузі науки і техніки, підготовка відповідних фахівців, політичні й економічні механізми комерціалізації наукових досліджень, розвитку підприємництва та доступу до фінансових ресурсів. Такі національні стратегії вимагають не лише зацікавленості політичних лідерів країни, координації діяльності органів державної влади на центральному рівні, забезпечення сталого фінансування, а й співпраці

* <http://www.epravda.com.ua/rus/news/2015/10/22/564294/>

зі всіма зацікавленими сторонами на регіональному та місцевому рівнях. Останнє, крім іншого, має передбачати розвиток регіональних університетів як наукових центрів;

- першорядна важливість інвестицій в освіту для забезпечення інтелектуальної й технологічної бази носіїв навичок, завдяки яким функціонує інноваційна економіка;

- пріоритетна увага дошкільній та якійсній середній освіті, зокрема, STEAM компоненті для формування готовності підростаючого покоління до інноваційно-дослідницької діяльності та впровадження новітніх технологій у різні сфери людської діяльності;

- значне (не нижче 3 % ВВП) збільшення державних і приватних інвестицій у наукові дослідження і розробки;

- визнання і закріплення на законодавчому рівні порядку, за якого університети як автономні освітні і наукові заклади зможуть виконувати функції каталізаторів економічного зростання, співпрацюючи з бізнесом та комерціалізуючи результати наукових досліджень та винаходи;

- збільшення питомої ваги державно-приватного партнерства в освітній діяльності, започаткуванні нових та підтримці ефективних традиційних наукових шкіл для інтенсифікації процесу появи на ринку високотехнологічних товарів і послуг;

- фокусування уваги держави й приватних структур на програмах заохочення університетів і наукових установ, різноманітних фірм для втілення фундаментальних і прикладних наукових досліджень у нові продукти і технологічні процеси;

- політична воля еліт, партійних і парламентських лідерів до створення інституційної бази захисту інтелектуальної власності, лібералізації податкового законодавства задля підвищення конкурентоздатності української освіти і науки, дебіюрократизація нормативної бази та процедур ліцензування, визнання, сертифікації тощо;

- подолання корупції.

Впровадження зазначених принципів в Україні сприятиме зростанню якості людського капіталу до найвищого акме-рівня й успішному поступу держави до когорта найрозвиненіших і процвітаючих сучасних країн. Саме таку амбітну мету потрібно ставити і досягати.